

УДК 37.036:75

Стасюк Н.А., Миколаївський обласний художній музей ім. В.В. Верещагіна

Стасюк Наталія Анатоліївна – працівник Миколаївського обласного художнього музею ім. В.В. Верещагіна, методист. Коло наукових інтересів – інтеграція науки, освіти та мистецтва, мистецтво як засіб формування особистості та суспільства.

Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва

Стаття присвячена проблемам естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Розглядаються питання активізації процесів сприйняття та умови ефективного естетичного розвитку дитини.

This article is about problems of aesthetic education of junior pupils by fine arts methods. Describing questions of activation of perception process and conditions of effective aesthetic development of a child.

На сучасному етапі Україна переживає складний кризовий період. Зміни відбуваються не лише у політиці й економіці, але у свідомості людей. Проблеми морально-естетичного виховання опинилися у центрі уваги суспільства. Вирішення означених проблем є одним із завдань мистецтва. Проблеми морально-естетичного виховання потребують найшвидшого вирішення, тому що зволікання негативно впливає на формування особистості молодшого школяра. А якщо більш конкретно, то науковці наголошують на зосередженні уваги на формуванні творчого відношення дитини до дійсності, сприйняття нею явищ дійсності під естетичним кутом зору. У контексті висловленого одним з найважливіших завдань сучасної системи освіти є формування потреби дитини у красі та діяльності за законами краси.

Концепція загальної мистецької освіти розроблена відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту” і ґрунтується на положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти в Україні. Концепція враховує сучасні культуротворчі процеси в Україні, що формуються на засадах багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські демократичні цінності громадянського суспільства. Але орієнтуючись на означені цінності, ми маємо прагну-

ти до того, щоб ціннісне ставлення до світу подавалося крізь призму етнонаціональної специфіки, тоді воно стане ефективним засобом виховання естетичної культури, патріотичних почуттів, громадянської позиції особистості. Дитина повинна сприймати національні цінності через художню спадщину, в якій акумульовано емоційно-естетичний досвід поколінь.

Багато авторів вважають естетичне виховання одним із провідних у формуванні особистості школяра. С.О. Герасімов пояснює означену позицію таким чином: „Функцією естетичного виховання і художньо-естетичної діяльності дітей є розвиток у них образного мислення, відмінного від понятійного”. У художньому образі як формі мислення зосереджено великий обсяг інформації про природу, суспільство, відносини, історію, наукові знання. За допомогою образів-уявлень здійснюється не лише мислення, але й зберігання інформації. Розвиток образного мислення може йти „від сприйняття цілісного образу як поодинокого явища до розуміння образів-узагальнень, які знаходяться у ньому до розкриття їх внутрішнього, глибинного сенсу” [3, с. 12]. Це дає підстави стверджувати, що естетичне виховання має загальний характер, і ця загальність та обов’язковість є найважливішими з принципів формування особистості у дитячому віці.

Образотворча діяльність – основний шлях розвитку здібностей дітей, оскільки здібності

проявляються в адекватній діяльності; це той вид художньої творчості, в якому активність дитини приводить до відчутних результатів. На нашу думку, організація образотворчої діяльності має поєднувати в собі творчу працю й задоволення, пізнання світу і гри, фантазію і точний розрахунок. Заняття з образотворчого мистецтва слід спрямувати на розвиток в учнів зорової пам'яті, спостережливості, просторової уяви, тонкої моторики пальців, уміння зосередитися, наполегливості у досягненні мети і, головне, відчутті ритму і гармонії.

Гарно впливає на активізацію образотворчої діяльності дитини організація постійних виставок дитячих робіт, які стимулюють потяг до мистецтва, сприяють естетичному розвитку учнів, залученню до образотворчої діяльності нових талантів.

Науковцями доведено, що досвід образотворчого мистецтва, набутий людиною в дитинстві, дає відчутні позитивні наслідки в дорослому житті. Творчість дитини в цій галузі дозволяє не тільки наповнити її повсякденну діяльність радістю, а й дати стрижневе розуміння сенсу життя.

Розглядаючи процес естетичного виховання, слід враховувати вікові особливості дитини. Адже різні вікові періоди вимагають від вихователів різні підходи. Б.Т. Ліхачов пише про молодший шкільний вік наступне: "Разом з тим незалежно від рівня самоусвідомлення дітей період дошкільного і молодшого шкільного віку є, мабуть, вирішальним з точки зору естетичного сприйняття та формування морально-етичного ставлення до життя" [1, с. 35]. Сфера естетичного ставлення дитини дуже різноманітна і розфарбована у яскраві кольори, які проявляються у її світосприйнятті. Діти молодшого шкільного віку, як правило, вірять, що життя створене для радощів. Безпосередність відношення дитини до дійсності проявляється у її творчості. Відкриваючи світ як радісне, світле, повне яскравих кольорів, рухів, звуків ціле, як створене для здійснення її бажань, дитина ще не дуже глибоко проникає у сутність прекрасного. Як бачимо, основні морально-етичні якості особистості формуються у ранньому періоді дитинства і зберігаються у більш-менш незмінному вигляді на все життя, тобто ефективна художньо-естетична робота з виховання у молодшому шкільному віці впливає на формування світогляду, звичок, переконань.

Завдання образотворчого мистецтва й освіти – допомогти учням реалізувати свої творчі задатки. Формування культури і творчих здібностей у співпраці учня і вчителя знаходиться у прямій залежності від того, як вона організована. Зарегламентованість дій вчителя викликає закомплексованість у свідомості учня і навпаки – чим більше творчої свободи в діях учителя, тим ширше

коло фантазії і творчих самостійних пошуків у його учнів.

Жодному вчителю ще не вдалося передати своє розуміння смислу художнього твору учням. Учитель може повідомити учням про те, як сам сприймає і що при цьому відчуває або думає, але зрозуміти суть і сенс учень може лише сам, усвідомивши свої власні думки і почуття, а не думки і почуття вчителя. Отже, робота наша має бути спрямована на розробку таких технологій, які активізують самосприйняття та саморозвиток учнів.

Наші спостереження свідчать, що діти молодшого шкільного віку легко і природно входять у трансцендентальний стан споглядання, минуючи психологічний самоаналіз і феноменологічну рефлексію.

Сприйняття творів образотворчого мистецтва передбачають активну діяльність зорових відчуттів, яка потребує відповідної підготовки дитини. Ставлячи завдання розвитку художньо-естетичного сприйняття, ми маємо вирішальні у навчально-виховному процесі наступні завдання:

- розвиток чутливості на твір образотворчого мистецтва;
- розвиток здатності виражати своє відношення до твору;
- розширення обсягу знань та уявлень про мистецтво (знайомство з національними традиціями та видами декоративно-ужиткового мистецтва).

Незважаючи на можливості емоційного відгуку на твори мистецтва, діти початкової школи не володіють ще здатністю адекватно розповідати про свої відчуття, які виникли у результаті знайомства з мистецтвом. Особливо це стосується дітей 1-го та 2-го класів. Адже саме дітям цієї вікової групи притаманне найбільш активне зорове сприйняття образотворчого матеріалу.

У процесі занять образотворчою діяльністю з молодшими школярами активно йде розвиток просторових та часових відчуттів, які впливають на активізацію узагальнення та стійкої уваги. Слід також зазначити, що з точки зору орієнтації дитини в оточуючому світі особливе значення мають рухові (кінестетичні) відчуття: зорове відчуття пов'язане з переміщенням очей, що дає змогу тренувати й укріплювати око. "Рух оточуючих нас предметів ми здатні сприймати завдяки тому, що переміщення відбувається на будь-якому фоні, це дозволяє сітчатці ока послідовно відтворювати виникаючі зміни в положенні тіл, які рухаються відносно тих елементів, перед якими або поза якими і переміщується предмет" [2, с. 55].

Образотворче мистецтво надає педагогові можливість розвивати у дитини просторове сприйняття, тобто міру віддаленості предмету,

оцінку напряму попадання світла та ін. Сприйняття простору засновується на сприйнятті величини і форми предметів за допомогою синтезу зорових, м'язових і дотикових відчуттів, що забезпечується біокулярним зором.

У молодших школярів превалюючий тип мислення – наочно-образний, а процес цілісного сприйняття ще недостатньо сформований і носить мимовольний характер. Означені процеси й є причиною того, що, з одного боку, дитина активно сприймає яскраві образи образотворчого мистецтва, а з іншого – у неї ще не розвинуті вміння змістовно охарактеризувати твір, дати йому оцінку. Тому, як правило, судження дітей у цьому віці зводяться до таких висловлювань, як “подобається”, “не подобається”, “гарно” або “погано”. Особливості мислення молодших школярів полягають у тому, що розвиток їх мовних реакцій на твори мистецтва активізується під впливом навідних запитань з боку вчителя. В той же час самостійне ознайомлення із твором не завжди викликає у дітей потребу у висловлюванні власних думок щодо побаченого. Причому характер запитань у молодшому шкільному віці має бути спрямований на зміст твору, його настрій, характер, зв'язки з життєвими явищами, до виразних засобів, а також до оцінки твору дітьми. Ми маємо всіляко активізувати відгук дитини на твори мистецтва за допомогою мови, музики, поезії тощо.

Щоб активізувати процес становлення естетичних суджень щодо творів образотворчого мистецтва вважаємо за потрібне впровадження спеціальної методики знайомства з образотворчим мистецтвом, яка спрямована на розвиток здібностей дитини щодо висловлювання власної думки з приводу сприйняття образотворчого твору. На увазі мається наступне:

- акцентувати увагу на вміннях дітей не лише розповісти про твір мистецтва, але й використовувати окремі виразні засоби;
- активізувати і всіляко підтримувати спілкування та обмін думками, враженнями серед дітей, тобто йдеться про розвиток здатності думати образно. Важливо, щоб

розмова про мистецтво була результатом організованого процесу сприйняття, який має враховувати вікові особливості даної групи дітей;

- розвивати здатність дітей співставляти подібні враження, отримані від сприйняття аналогічних явищ в галузі інших мистецтв (розглянувши специфіку виразних засобів цих видів мистецтв);
- вчити дітей вмінню на підставі мовного викладу отриманих вражень, по пам'яті, підготувати зображення описаного явища.

Ефективність естетичного виховання на уроці суттєво залежить, по-перше, від кількості творів, які відібрав для показу вчитель, а по-друге, від розвинутості чуттєвої сфери школяра. Якщо ми не будемо враховувати означені умови, то втрачимо найважливішу складову впливу мистецтва на дитину – силу емоційного впливу. Причиною цього може стати саме перевантаження дитини зоровими враженнями. Плануючи урок образотворчого мистецтва і ставлячи за мету естетичний вплив на дитину, ми маємо пам'ятати, що ефективність його залежить від свіжості сприйняття, від зацікавленості дитини. Отже, з одного боку, ми не можемо перевантажувати урок, а з іншого – урок не повинен бути “легким”. Тобто наповненим таким матеріалом, який не потребує від дитини чуттєвих та розумових зусиль.

Розробляючи сценарій уроку, слід звернути увагу на те, щоб сприйняття творів мистецтва дитиною було, у певному розумінні, самостійним. Адже саме від того, як дитина навчиться сприймати образотворчі твори, значною мірою залежить і загальний розвиток дитини.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за доцільне зробити висновок про те, що сприйняття творів дітьми – це інтелектуальна й емоційно-творча діяльність, у процесі якої відбувається взаємодія образних складових. За умов врахування в роботі з молодшими школярами означеної взаємодії можливо суттєво покращити ефективність естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва.

Література

1. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. – М.: Искусство, 1985. – С. 350.
2. Козляковський П.А. Загальна психологія. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2005. – 205 с.
3. Система эстетического восприятия школьников. – М.: Искусство, 1983. – С. 212.